

*Романюк І. М., кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри соціальної педагогіки та інформаційних
технологій в освіті НУБіП України (м. Київ)*

ОСНОВОПОЛОЖНІ КРИТЕРІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОФІЦЕРІВ ОРГАНІВ ПО РОБОТІ З ОСОБОВИМ СКЛАДОМ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

В сучасних умовах назріла нагальна необхідність у суттєвому вдосконаленні існуючих підходів до формування професійної компетентності офіцерського складу. Зроблена спроба виокремити критерії готовності в структурі фахової компетентності майбутніх фахівців органів по роботі з особовим складом Збройних Сил України.

Ключові слова: критерії готовності, професійна компетентність, офіцерський склад, органи по роботі з особовим складом, Збройні Сили України

В современных условиях назрела настоятельная необходимость в коренном совершенствовании существующих подходов к формированию профессиональной компетентности офицерского состава. Сделана попытка выделить критерии готовности в структуре профессиональной компетентности будущих специалистов органов по работе с личным составом Вооруженных Сил Украины.

Ключевые слова: критерии готовности, профессиональная компетентность, офицерский состав, органы по работе с личным составом, Вооруженные Силы Украины

Постановка проблеми у загальному виді. Вища військова освіта, у контексті європейських вимог, повинна бути максимально спрямована на формування високого рівня фахової компетентності офіцерського складу Збройних Сил України (далі – ЗСУ), що виступає базовою характеристикою професійної компетентності офіцера, що проявляється у високому рівні професіоналізму, здібності до виконання бойових завдань і обов'язків по несенню військової служби. Особливо роль професійної компетентності зростає в умовах, коли держава знаходиться в умовах ведення бойових дій.

Країна вже кілька місяців живе у стані ескалації зовнішньої нестандартної агресії. Чи зможемо ми вистояти й зберегти єдність у цьому мілітаризованому неформаті... Проте, як констатують військові фахівці [5], захищати державу і народ від агресора має армія.

Отже, нині назріла нагальна необхідність у суттєвому вдосконаленні існуючих підходів до формування фахової компетентності офіцерського складу ЗСУ, що передбачає, насамперед, визначення та практичного удосконалення усіх критеріальних показників.

Вивчення процесу формування фахової компетентності майбутніх військових фахівців органів по роботі з особовим складом Збройних Сил України (далі – ОРОС ЗСУ), передбачає:

– спрямованість фахової підготовки таких фахівців на досягнення гармонійного розвитку офіцерів ОРОС ЗСУ в особистісному та професійному аспектах;

– розкриття потенційних можливостей щодо вдосконалення морально-вольових і психічних якостей офіцерів;

– пріоритетність морально-психологічного забезпечення, як обґрунтованої цілісної системи ідеологічної та виховної роботи, інформаційно-пропагандистського забезпечення, військово-патріотичного виховання, культурно-просвітницької роботи та захисту від негативного інформаційно-психологічного впливу;

– обов'язковість комплексування видів роботи з особовим складом між собою, а також виявлення міжпредметних зв'язків з іншими дисциплінами циклу професійної та практичної підготовки, а саме з такими як: «Основи воєнної безпеки держави та інформаційної боротьби», «Бойове застосування військових частин (з'єднань)...» (за видами ЗСУ (Сухопутних Військ, Повітряних Сил, Військово-Морських Сил (далі – СВ, ПС, ВМС)), «Оперативне мистецтво», «Оперативне та бойове забезпечення дій військ (сил)», «Повсякденна діяльність військових частин (з'єднань)»;

– вироблення єдиних обґрунтованих підходів до комплексної перевірки стану сформованості фахової компетентності з питань роботи з особовим складом та

наближення перевірки до умов бойової діяльності;

– поширення сучасного досвіду участі у збройних конфліктах, спеціальних операціях та інших заходах [9, с. 325].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Нині педагогічна наука не визначила єдиного підходу до трактування самої наукової дефініції «критерії», тому існують різноманітні підходи, які є надзвичайно близькими, а подекуди навіть тотожними щодо сутності та процедури їх виокремлення. Вважаємо за доцільне зупинитися на висвітленні поглядів О. Барабанщикова та М. Дерюгіна [1] з військової педагогічної діагностики, щодо експериментального обґрунтування обраних науковцями критеріїв, які повинні бути:

1) об'єктивними, щоб мати змогу неупереджено відповідати результатам конкретного педагогічного явища, яке досліджується;

2) однозначними, для того, щоб не виникало сумніву щодо їх змісту та суті;

3) надійними, аби результати педагогічної діагностики були достовірними та валідними при будь-яких умовах обстеження не залежно від того хто і коли проводить обстеження;

4) унікальними, що допоможе уникнути підміни одного критерію іншим;

5) всеохоплюючими, щоб ними можна було охопити усі значимі сторони об'єкта чи педагогічного явища, яка досліджується.

Досліджуючи реформування системи вищої військової освіти у сучасних умовах, І. Чистовська [13], розглядає критерії у якості визначальних ознак, які безпосередньо характеризують різні аспекти конкретного явища, визначаючи його сутність. У практичному аспекті, найбільш ефективними є поради українських (І. Блощинського [2], О. Євсюкова [3], В. Ягупова [14]) та російських (В. Неїжмака [7], О. Протасова [8], В. Савіна [10]) військових педагогів під час проведення аналізу сутності критеріїв та обґрунтування вибору конкретних показників фахової компетентності з слухачів оперативного-тактичного рівня (далі – ОТР).

Зупинимося на характеристиці якісного складу критеріїв, які представлені у наукових працях військових педагогів. Зазначимо, що єдиної позиції щодо кількості критеріїв немає і однозначно не може бути, адже науковці

виходили із конкретних позицій та брали до уваги особливості, які визначили у конкретній проблематиці. З огляду на те, що спектральний (кількісний та якісний) перелік критеріїв є доволі вагомим, вважаємо за доцільне розглянути підходи військових фахівців, які представлено у їхніх дисертаційних роботах.

Так, у монографії О. Діденко [3, с. 126] встановлено, що найбільш доцільними для формування професійної творчості у курсантів є пізнавальний, когнітивно-операційний, інтелектуальний, рефлексивно-оцінний критерії. О. Торічний [11, с. 88-90] виокремив два критерії (особистісно-функціональний та діяльнісно-практичний), які впливають на формування військово-спеціальної компетентності майбутніх офіцерів. У кандидатському дослідженні О. Євсюкова зазначено, що «система критеріїв і показників дозволяє забезпечити об'єктивний підхід до визначення основних напрямів формування професійної компетентності курсантів вищих військових навчальних закладів (далі – ВВНЗ)» [4, с. 81]. Автором у результаті дослідження структури професійної компетентності офіцерів виокремлено потребнісно-мотиваційний, операційно-діяльнісний критерії та критерій «Я-конценція».

Щодо встановлення конкретного переліку критеріїв, нами взято за основу напрацювання Н. Мороз [6, с. 48-49], яка у професійній підготовці курсантів ВВНЗ, виокремила п'ять критеріїв, а саме: мотиваційний, критерій успішності, критерій пізнавальної активності, країнознавчий та фаховий. Не обійшли увагою і дослідження Т. Трегубенко [12, с. 5-6], яка вивчаючи формування професійної компетентності майбутніх дільничних інспекторів міліції у процесі фахової підготовки, виокремила мотиваційний, поведінковий і когнітивний критерії.

Отже, на основі дедуктивного аналізу напрацювань фахівців, критерії розглядаємо як мірило конкретного стану сформованості фахової компетентності офіцерського складу ЗСУ.

Метою статті є виокремлення критеріїв формування професійної компетентності майбутніх військових фахівців ОРОС ЗСУ з низки існуючих та визначення конкретних показники кожному з них.

Виклад основного матеріалу. На основі проведеного узагальнення наукових досліджень військових фахівців, до критеріїв сформованості фахової компетентності офіцерів ОРОС ЗСУ віднесено: *мотиваційний; змістовий; практичний; рефлексивний.*

Так, *мотиваційний критерій* спрямований на усвідомлення суспільної та особистісної значущості роботи з особовим складом для підвищення фахової компетентності слухачів Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського. Зазначений критерій передбачає наявність внутрішньої мотивації, а також можливість цілеспрямованої діяльності у зазначеному напрямку, що зумовлено об'єктивними позиціями. Ми виходили з того, що вдосконалення фахової компетентності, насамперед, детермінується особливостями мотиваційної та ціннісної сфери особистості.

Вважаємо, що поведінка офіцера залежить від сформованості його мотиваційних установок та цілей. Безпосередньо на основі мотивації проходить процес самовдосконалення та розвиток фахових здібностей у сфері роботи з особовим складом. Зовнішні та внутрішні мотиви створюють необхідну умову для інноваційного пошуку. Причому бажання досягнути максимальної результативності зумовлені зовнішньою мотивацією, тоді як внутрішні мотиви тісно пов'язані із бажанням слухача підвищити свій фаховий рівень, самоствердитися, максимально повно реалізувати свої можливості щодо вдосконалення фахової компетентності щодо виконання обов'язків офіцера ОРОС ЗСУ.

Загалом мотиваційний критерій включає прагнення слухачів, які стимулюють творчі прояви щодо формування фахової компетентності. Від рівня сформованості мотивації, як зазначає О. Євсюков [4], залежить ступінь активності та прагнення до підвищення рівня фахової компетентності.

Досліджуючи процес формування професійної компетентності О. Євсюков наголошує на тому, що мотивація «супроводжує весь процес формування професійної компетентності, оскільки сама специфіка військової служби й всі дії військовослужбовця вимагають звернення до «особистісного сенсу» того, заради чого виявляється активність людини» [4, с. 42].

На основі аналізу педагогічних досліджень, встановлено що мотиви, на основі яких реалізується діяльність, несуть у собі змістовну характеристику інтересу, який, у свою чергу, виступає джерелом активності особистості. Інтерес, яким керуються слухачі, працюючи над розвитком своєї фахової компетентності впливає на досягнення мети.

Загалом, формуючи у слухачів фахову компетентність по роботі з особовим складом, ми виходили з позицій, що саме інтереси активізують та спонукають особистість до активної діяльності. Виокремлюючи інтереси у мотиваційному критерії, ми виходили з того, що визначення безпосередніх інтересів слухачів дозволить нам адекватно оцінити перспективи вдосконалення фахової компетентності офіцера ОРОС ЗСУ. У нашому баченні мотиваційний критерій безпосередньо спрямований на розвиток внутрішньої мотивації, а також цілеспрямованого інтересу до фахової діяльності. Він характеризує потребу слухачів щодо оволодіння конкретними знаннями, а також спонукає їх до активної діяльності по оволодінню ефективними формами та засобами формування саме фахової компетентності.

Змістовий критерій базується на ґрунтовних теоретичних знаннях, які можна здобути під час вивчення навчальних дисциплін «Організація морально-психологічного забезпечення діяльності військ (сил)» та «Особливості організації морально-психологічного забезпечення у підрозділах (військових частинах, силах)... (за видами ЗСУ (СВ, ПС, ВМС)». Оскільки теоретичні знання безпосередньо впливають на збагачення індивідуального досвіду фахівця, скеровуючи його таким чином, щоб цілеспрямовано відкрити особистості усі можливості для вдосконалення та розвитку, вважаємо їх доволі вагомими з точки зору реалізації військово-професійної діяльності. Причому ґрунтовні теоретичні знання офіцер може набути під час здобуття освіти в конкретному ВВНЗ відповідно до обраної кваліфікації.

Теоретичні знання структури та військово-професійної діяльності виступають неодмінною передумовою високого рівня фахової компетентності в галузі роботи з особовим складом у підрозділах (військових частинах) ЗСУ. Обираючи зазначений

критерій, ми виходили з того, що фахова компетентність у роботі з особовим складом виступає у якості інтегративної характеристики рівня професійної підготовленості офіцера ОРОС ЗСУ, що безпосередньо базується на професійних знаннях.

Основна увага у змістовому критерії зосереджена на сутності теоретичних знань, які мають слухачі в галузі організації та проведення роботи з особовим складом у підрозділах (військових частинах) ЗСУ. Безпосередньо у цьому критерії акцентовано увагу на дослідженні теоретичних знань слухачів у питанні, що стосуються:

- загальної характеристики компонентів організації роботи з особовим складом у підрозділах (військових частинах) (планування, підготовка керівників, контролю, обліку та забезпечення);
- безпосереднього планування такої роботи у військовій частині (документи планування, особливості планування, обов'язки посадових осіб щодо планування);
- підготовки командирів та їх заступників з виховної роботи до виконання заходів роботи з особовим складом;
- контролю та обліку заходів роботи з особовим;
- забезпечення всіх видів роботи з особовим складом;
- спеціальної спрямованості роботи з особовим складом у видах ЗСУ (СВ, ПС, ВМС), завдань та засобів її вирішення;
- функцій управління роботою з особовим складом у підрозділі (військовій частині);
- засобів, методів і форм управління процесом всіх видів роботи з особовим складом.

Практичний критерій дозволить найбільш повно розкрити сутнісні сили особистості, завдяки яким виконуються і регулюються різні професійні дії, адже він базується на сформованих вміннях оперувати набутими знаннями у професійній діяльності. Загалом можна констатувати, що сформованість умінь сприяє розвитку професійного мислення та впливає на вдосконалення та дієвість знань на практиці. Накопичення офіцером ОТР практичного досвіду та формування у нього практичних умінь і навичок є необхідною умовою зростання фахової компетентності, оскільки її розвиток відбувається лише при

постійному осмисленні, а також аналізі власної діяльності, вчинків, поведінки.

Практичний критерій передбачає визначення сформованості у слухачів, які здобувають освітньо-кваліфікаційний рівень (далі – ОКР) «Магістр» та кваліфікацію «Спеціаліст управління у сфері оборони, офіцер військово-соціального управління оперативно-тактичного рівня» практичних умінь та навичок по роботі з особовим складом, які безпосередньо стосуються організації та проведення ідеологічної та виховної роботи, інформаційно-пропагандистського забезпечення, військово-патріотичного виховання, культурно-просвітницької роботи та захисту від негативного інформаційно-психологічного впливу. Значимо, що ці практичні вміння та навички найбільше стосуються навчальних дисциплін «Організація морально-психологічного забезпечення діяльності військ (сил)» та «Особливості організації морально-психологічного забезпечення у підрозділах (військових частинах, силах)... (за видами ЗСУ (СВ, ПС, ВМС))».

Ми виходили з того, що висококваліфікованому офіцеру ОТР вкрай необхідні рефлексивні знання та вміння. Основне підґрунтя для виокремлення **рефлексивного критерію** ми знайшли у дослідженні В. Ягупова [14], де аргументовано доведено, що офіцер, який веде активну військову діяльність, повинен уміти обмірковувати та проектувати свої дії, прогнозувати результати, оцінювати досягнуте, зіставляючи результат із поставленою перед собою метою. Саме цим ми керувалися, виокремивши рефлексивний критерій у структурі фахової компетентності майбутнього фахівця ОРОС ЗСУ.

Вважаємо, що рефлексія сприяє аналізу виконаної роботи, а також передбачає внесення коректив у результати власної діяльності, що безумовно, сприяє пошуку оптимальних шляхів усунення прогалин у знаннях, вміннях та навичках і сприяє самоосвіті. У нашому баченні рефлексивний критерій безпосередньо спрямований на формування рефлексії власного рівня фахової компетентності по роботі з особовим складом. Цей критерій передбачає сформованість умінь свідомо контролювати результати своєї діяльності та рівень власного розвитку, включає здатність до

самоаналізу та передбачення як власних успіхів, так і невдач.

На наш погляд офіцер ОТР, як професіонал, повинен приділяти належну увагу проведенню процедури самоаналізу, що безпосередньо залежить від розвинутого уміння займати рефлексивну позицію. У цілому, рефлексія виявляється в адекватних оцінках різноманітних аспектів власної професійної діяльності, власної поведінки з метою розв'язання професійних завдань. Рефлексивний критерій спрямований на розвиток у слухачів таких якостей характеру, як креативність, ініціативність, винахідливість, сміливість у прийнятті рішень, впевненість у собі, а також можливість, при необхідності, здійснити нестандартний вчинок та нести за нього усю відповідальність.

Рефлексивний критерій передбачає розвиток у слухачів здатності до самоаналізу, що в свою чергу передбачає усвідомлення особистістю самої себе, дозволяє аналізувати і оцінювати вчинки, знаходити як позитиви, так і негативи, в результаті чого формується адекватна самооцінка. Вважаємо що здатність до самоаналізу виступає у якості найбільш адекватного показника самосвідомості. Уміння здійснювати самоаналіз виступає передумовою процесу самовиховання. Отже, сформованість уміння проводити самоаналіз можна розглядати як фактор, що забезпечує саморегулювання офіцером своєї фахової діяльності на основі усвідомлення прагнень і можливостей у сфері роботи з особовим складом у підрозділах (військових частинах) ЗСУ.

Виокремлені нами критерії мають рівноцінне значення та однакову «питому

вагу» в структурі фахової компетентності майбутніх фахівців ОРОС ЗСУ. У нашому баченні усі критерії існують та реалізуються в нерозривній єдності, однак не однаково розвинуті у кожного окремого слухача ОТР, який здобуває ОКР «Магістр», що, безумовно, залежить від рівня їх сформованості.

Кожен із визначених критеріїв повинен мати по два конкретних показники. Таким чином, мотиваційний критерій передбачає у своєму складі такі показники як сформованість внутрішньої мотивації щодо роботи з особовим складом й наявність інтересу та мотивація успіху фахової діяльності. Показниками змістового критерію обрано ґрунтовність теоретичних знань у сфері спеціальної спрямованості, а також знання, які стосуються управління процесом роботи з особовим складом. Сукупність фахових умінь та навичок роботи з особовим складом, а також уміння планування та забезпечувати таку роботу – це показники практичного критерію. Сформованість у слухачів установки на рефлексію власної діяльності щодо вдосконалення роботи з особовим складом та здатність до самоаналізу та адекватної самооцінки доцільно обрати у якості показників рефлексивного критерію.

Висновки. Отже, критерії розглядаємо як точне мірило для встановлення конкретного стану сформованості фахової компетентності майбутніх офіцерів ОРОС ЗСУ. Нами виокремлено мотиваційний, змістовий, практичний та рефлексивний критерії сформованості фахової компетентності офіцерів-вихователів з відповідними показниками.

Література

1. **Барабанщиков, А. В.** Военно-педагогическая диагностика / А. В. Барабанщиков, Н. И. Дерюгин. – М.: ВПА, 1995. – 108 с.
2. **Блощинський, І. Г.** Обґрунтування критеріїв і показників ефективності процесу формування адекватної самооцінки курсантів у навчальному процесі ВВЗО / І. Г. Блощинський // Наукові записки. Серія: педагогіка і психологія : зб. наук. праць / гол. ред. Сметанський М. І. – Вінниця : Віноблдрукарня, 2001. – Вип. 4. – С. 74–76.
3. **Діденко, О. В.** Формування професійної творчості в майбутніх офіцерів Державної прикордонної служби України : монографія / О. В. Діденко – Хмельницький : Вид-во Нац. академії Державної прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького, 2009. – 407 с.
4. **Євсюков, О. Ф.** Педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх офіцерів у навчальному процесі вищого військового навчального закладу : дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Олександр Феліксівич Євсюков. – Харківський національний педагогічний ун-т ім. Г.С.Сковороди. – Х., 2006. – 172 с.
5. **Коваль, М. В.** Армія здатна дати відсіч агресору. [Інтернет ресурс]. Режим доступу: <http://www.mil.gov.ua/index.php?lang=ua&part=news&sub=read&id=34242>

6. **Мороз, Н. В.** Формування соціокультурної компетенції як складової професійної підготовки курсантів вищих військових навчальних закладів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Н. В. Мороз. – Хмельницький, 2007. – 234 с
7. **Неижмак, В. В.** Формирование профессиональной компетентности выпускника высшего военного учебного заведения (на примере общепрофессиональных дисциплин): дис. ... канд. пед. наук: 13. 00. 08 / Владимир Вячеславович Неижмак. – Ульяновск: Изд-во УлГПУ, 2004. – 205 с
8. **Протасов, А. Н.** Управление формированием профессиональной компетентности будущих офицеров: дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Алексей Николаевич Протасов. – Саратов, 2007. – 156 с
9. **Романюк І. М.** Загальні наукові підходи до розробки системи підготовки кадрів для виховної та соціально-психологічної роботи у Збройних Силах України. / І.М. Романюк // Науковий вісник національного університету біоресурсів і природокористування України / Серія «Педагогіка. Психологія. Філософія» / Редкол. Д. О. Мельничук (відп. ред.) та ін. – К., 2014 – Вип. 199. – Ч.1. – С. 322-330
10. **Савин, В. Н.** Организационно-педагогические условия повышения уровня профессиональной компетентности сотрудников МЧС : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Владимир Николаевич Савин. – Москва, 2006. – 162 с
11. **Торічний, О. В.** Теорія і практика формування військово-спеціальної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі навчання : монографія / О. В. Торічний. – Хмельницький : Вид-во Національної академії Державної прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького, 2012. – 536 с
12. **Трегубенко, Т. В.** Формування професійної компетентності майбутніх дільничних інспекторів міліції у процесі фахової підготовки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Т. В. Трегубенко. – Хмельницький, 2011. – 20 с
13. **Чистовська, І. П.** Проблеми реформування системи вищої військової освіти у сучасних умовах / І. П. Чистовська // Гуманітарний вісник Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди : наук.-теоретичний зб. – Переяслав-Хмельницький, 2005. Спец. випуск. – С. 448–553
14. **Ягупов, В. В.** Теорія і методика військового навчання: монографія / В. В. Ягупов. – К.: Тандем, 2000. – 380 с

Romanyuk I. M., candidate of pedagogical sciences, associate professor, manager of department
CHARACTERISTICS OF CRITERIA AND INDICATORS OF PROFESSIONAL

COMPETENCE OF OFFICERS OF THE PERSONNEL OF THE ARMED FORCES OF UKRAINE

In modern conditions, there is an urgent need for a radical improvement of existing approaches to the formation of professional competence of officers of the Armed Forces of Ukraine. Based on the work of scientists and educators attempt to highlight readiness criteria in the structure of the professional competence of the future professionals of the Personnel of the Armed Forces of Ukraine. On the basis of summarizing research of military experts, the criteria of formation of professional competence of officers of the Personnel of the Armed Forces of Ukraine include: motivational; meaningful; practical; reflective. Motivational criterion is aimed at the realization of social and personal importance of work with the staff to improve the professional competence of students. Meaningful criterion is based on the fundamental theoretical knowledge, which can be obtained in the study of academic disciplines. Practical criterion enables us to more fully reveal the essential powers of the individual, to help run and governed by a variety of professional activities, because it is based on the ability to handle formed acquired knowledge in professional work. Reflective criterion involves the development of the listeners ability to introspection, which in turn implies the awareness personality itself, allows us to analyze and evaluate the actions, to find both positive and negatives, thereby forming an adequate self-esteem. Motivational criterion involves incorporating such indicators as formedness of internal motivation to improve and there is an interest and motivation of the success of professional work. Meaningful indicators of criterion validity elected theoretical knowledge as well as knowledge concerning the management of all kinds of work with personnel. The set of professional skills to work with staff, as well as the ability to plan and support this work - a practical performance criterion. Maturity of the listeners to reflect on their own installation work to improve work with the staff and the ability to self-awareness and self-esteem is advisable to choose as indicators reflective criterion.

Keywords: readiness criteria, professional competence, officers, authorities work with staff, the Armed Forces of Ukraine